

ТАЪСИРПАЗИРИИ ҲОФИЗ АЗ РӮДАКӢ

Бешак Одамушшуаро Абуабдуллоҳ Рӯдакӣ поягузор ва падари шеъри форсӣ аст, ки бо ашъори нағзу пурмағзи худ чодаи шеър ва забони форсиро баъд аз ислом барои шуарои баъд аз худ ҳамвор намуд ва аз ин рӯ аст, ки бисёре аз шуаро аз ҷумла, Абулҳасан Шаҳиди Балхӣ, Унсурӣ, Низомии Арӯзӣ, Носири Хисрав ва Касоии Марвазӣ ва ғайра дар ситоиш аз ҷойгоҳ ва пойгоҳи шеъру шоирии ӯ ашъоре сурудаанд ва аз тарафе шуарои номӣ ҳамчун Фирдавсӣ, Абусаиди Абулхайр, Сӯзании Самарқандӣ, Саной, Аттор, Саъдӣ, Мавлавӣ ва Ҳофиз ва дигарон ашъори ӯро пеши рӯ дошта ва аз девони гаронсанги ӯ баҳраҳо гирифтаанд ва тӯшаҳо андӯхтаанд. Ва агар Мавлавӣ дар мавриди Аттор ва шеъри ирфонии ӯ мегӯяд Аттор ва Саной ва шеъри ирфонии онҳо мегӯяд «Аттор рӯҳ буду Саной ду чашми ӯ, Мо аз пайи Саноию Аттор меравем» [5]. Ин гуфтаи Мавлавӣ ба тарике дар мавриди Рӯдакӣ низ сидқ мекунад, ки дар ҳақиқат ҳамаи шуаро аз забону баён ва қолабҳои шеърии ӯ пайравӣ кардаанд ва роҳу равиши Рӯдакиро дунбол намудаанд. Ва ончунон, ки Ҷаъфари Ёҳақӣ мегӯяд: «Барои он чи аз осори устод Рӯдакӣ аз даст рафтааст, албатта бояд афсус бихӯрем, аммо ҳамин қадр ашъори ӯ, яъне кам аз ҳазор байт шохвори ӯро, ки дар синаи тазкираҳо ва китобҳои таърих ва ҷунҷо монда, агар қадр бидонем ва ба унвони роиҳае аз шеъри баланди Рӯдакӣ дар назар бигирем, метавонем нишноҳои андешаи ӯро дар бисёре аз шоирони тавоноии форсӣ боз ёбем ва қиёс кунем, ки агар ин миқдори андак ҳаст, масалан, сад баробари ин мебуд, то кучо метавонистем нуфузи андеша ва домани таъсири ниёи каломи шеъру адаби порсиро дар назди дигарон нишон бидиҳем [11]. Аммо дар иртибот бо таъсирпазирӣ Ҳофиз аз Рӯдакӣ бояд гуфт дар ҳақиқат сарчашмаи андеша ва забони Ҳофиз ғайр аз куръони карим «Тамхидод»-и Айнулкузот, «Лавоҳ»-и мансуб ба ӯ, «Мирсод-ул-ибод»-и Начмиддини Розӣ, «Мисбоҳ-ул-хидоя»-и Махмуди Кошонӣ, «Савонех»-и Ғаззоли ва «Ламабот»-и Ироқӣ будааст [12]. Ва аз тарафе Ҳофиз ашъори шуарое ҳамчун Саной, Аттор, Хайём, Саъдӣ, Ҳочӯи Қирмонӣ, Мавлавӣ ва дигарон таъсирҳо пазируфтааст. Ва ҳамчунин аз ашъори Рӯдакӣ, мазомин ва мафохиме аз карда ва ё ба истиқболи баъзе аз ашъори ӯ рафта ва ашъоре офаридааст ва ё аз ташбеҳот ва таркиботи Рӯдакӣ баҳраҳо бурдааст. Аммо дар ин миён таъсирпазирӣ Ҳофиз аз майи ангурии Рӯдакӣ ва тавсифи маъшук ва суvari ҳаёле, ки Рӯдакӣ дар ин маворид дошта, таъсирпазирӣ Ҳофиз дар ин маворид аз Рӯдакӣ хувайдотар ва ошқортар аст ва ҳарчанд ки ба таври эҳтимол Ҳофиз он маонӣ ва мазомин ё таркибот ё ташбеҳотро бо восита аз ашъори шуарои дигаре ҳам гирифта бошад, боз ҳам ҳаққи тақаддум бо Рӯдакӣ аст (Ал фазлу лил мутақаддим). Аммо дар ин рост бо бояд гуфт таъсирпазирӣ Ҳофиз аз Рӯдакӣ ва дигар шуаро ба ҳеҷ вачҳ ҷанбаи тақлидӣ ва такрори надошта, балки ӯ дар коргоҳи зехну замири худ бо баҳрагирӣ аз суvari ҳаёл ва таъби латиф ва завқи салими худ ба зоише нав даст задааст ва бо забоне фасеҳ ва шево ҳамчун Рӯдакӣ тасовир ва маонии бикреро офаридааст, ки реша дар халлоқият ва навоарӣ ва навзозии ӯ дорад.

Вожаҳои калидӣ: Рӯдакӣ, Ҳофиз, май, маъшук, ғаниматшумарии умр, ахлоқ, ҳикмат.

«Ҳофиз каму беш ашъори шуарои мутақаддим ва муосири хешро пеши рӯ дошта ва зимни истиқбол ва иқтифоз ва тазмин (ғайр аз таворуд, ки мумкин аст дар ашъори ӯ сурат гирифта бошад) аз ашъори эшон гӯйӣ ба навъе мунтақидона ва мутаносиб бо завқи зариф ва таъби латифи худ ва дар мавориде мутаносиб бо шароит ва авзо ва аҳволи иҷтимоӣ ва сиёсии асри худ ашъори онҳоро бозофаринӣ намуда ва маонии тозае

¹ Адрес для корреспонденции: Тоҷидини, Муҳаммадризо – соис.Института языка, литературы, востоковедения и письменного наследия им. Рудаки АН Республики Таджикистан. 734061, Республика Таджикистан, г.Душанбе, ул. Нусратулло Махсум, 8/5, кВ. 48.тел.: 919621086

офаридааст. Дар ҳақиқат Ҳофиз ҳарчӣ аз дигарон гирифта, дар бутаи завқи худ онхоро зуб карда ва сипас унсури чадида офаридааст» [2]:

Ироқӣ:

Бувад оё, ки хиромон зи дарам бозоӣ,
Гирех аз кори фурубастваи мо бикшоӣ. (Девони Ироқӣ, с. 294).

Ҳофиз ин шеърро мутаносиб ба авзо ва аҳволи сиёсии асри худ ва тазохур ба диндорӣ Амир Муборизиддин ва зӯҳди риёии ӯ ва мамнуияти майхорӣ бад-ин гуна бозофаринӣ кардааст:

Бувад оё, ки дари майкадаҳо бикшоянд,
Гирех аз кори фурубастваи мо бикшоянд.

Ё Саъдӣ мегӯяд:

Чигуна шукри ин неъмат гузорам,
Ки зури мардумозорӣ надорам
(Куллиёт, Гулистон, боби 3, с. 81).

Ва Ҳофиз мегӯяд:

Ман аз бозуи худ дорам басе шукр,
Ки зури мардумозорӣ надорам (Ҳофиз, с. 325).

Хочӯи Кирмонӣ:

Мо ба даргоҳи ту аз кӯи ниёз омадаем,
Ба ҳавоят зи раҳи дуру дароз омадаем (Девон, с. 461).

Ҳофиз:

Мо бад-ин дар на пайи хишмату чоҳ омадаем,
Аз бади ҳодиса ин чо ба паноҳ омадаем (с. 368).

Ба ҳар ҳол, таъсирпазирии Ҳофиз аз шуаро абъоди густарда ва васеъе дорад ва девонаш зимни ҳифзи истиқлоли сабк ва забону баён маҷмӯа ва манзумае аз шеъри Одамушшуро Рӯдакӣ то замони ҳудаш мебошад, чаро ки фасоҳат ва балоғати забони Рӯдакӣ инсичом ва истехкоми шеъри Фирдавсӣ, ошиқонаҳои Саъдӣ, ирфони Саноию Мавлавӣ, танзи газандаи Хайём ва шефтагӣ ва шайдоии орифонаҳои Мавлоно ҳамагӣ дар ашъори ӯ ҷилвагарӣ менамоянд. «Ҳофиз маонии бархе аз абёт ва қофия ва радифи баъзе аз ғазалҳои хешро аз шоирони муосири хеш, яъне Хочӯи Кирмонӣ ва Салмони Соваҷӣ мегирад ва ҳарчанд дар баъзе маворид шояд ҳам аз онҳо кам омада бошад, дар аксари маворид маонӣ ва афкореро, ки аз онҳо аҳз кардааст, дар пирояе бадеътар арза медорад [7]. Ва Сируси Шамисо дар ҳамин маврид мегӯяд: «Ҳофиз ба осори гузаштагон тавачҷуҳи бисёр ифротӣ доштааст, ба тавре ки бисёре аз мазомин ва ибороти зебои дигаронро аҳз карда, аммо чун шоире соҳибсабк буд, он иқтибосот дар осори ӯ мустаҳил мегашт ва ба сурати хоме боқӣ наменонд. Аз он ҷое, ки ғолиб, балки ҳамаи тақлидҳои ӯ аз намунаҳои қаблӣ барҷастатар аст, онҳоро таҳт-ал-шиоъ қарор дода ва он маворид ба номи Ҳофиз тасбит ва маъруф гашт» [8].

Ба таври куллӣ, дар як таҳқиқи омӯри метавон гуфт Ҳофиз аз 32 шоир аз Рӯдакӣ ва Фирдавсию Ҳоқонӣ гирифта то Хайёму Саноию Аттор, Мавлавӣ ва то шуарои муосири хушад ҳамчун Убайди Зоконӣ, Ибноми Фақеҳ, Носири Бухорӣ, Камоли Хучандӣ, Неъматуллоҳи Валӣ таъсир пазируфтааст [2].

Аммо таъсирпазирии Ҳофиз аз Рӯдакӣ ба гунаҳои зерин аст:

1. Истиқбол аз шеъри Рӯдакӣ бо ҳамон вазну қофия, радиф ва тазмини мисрае аз он.
2. Истиқбол аз шеъри Рӯдакӣ бо ҳамон вазн ва маънии муштарак ва қофияи мухталиф.
3. Баҳрагирии фаровон аз ташбеҳоти Рӯдакӣ дар васфи маъшук.
4. Таъсипазирӣ аз Рӯдакӣ дар корбурди ташбеҳот дар васф ва тавсифи май.
5. Корбурд ва истифода аз таркиботи шеъри Рӯдакӣ.
6. Баҳрагирии аз мазомин ва мафҳуми шеъри Рӯдакӣ бо вазну қофияҳои мухталиф.
7. Истиқбол аз шеъри Рӯдакӣ бо ҳамон вазну қофия ва тазмини мисрае аз он.

Рӯдакӣ:

Бӯйи чӯйи Мулиён ояд ҳаме,
Ёди ёри меҳрубон ояд ҳаме
(фоилотун фоилотун фоилот).

Ҳофиз:

Хез то хотир бад-он турки самарқандӣ диҳем,
К-аз насимаш бӯйи чӯйи Мулиён ояд ҳаме
(фоилотун, фоилотун фоилотун фоилун).

Ангеза ва ҳадафи Рӯдакӣ ва иллати сароиши он ончунон ки дар тазкираҳо ва китобҳои мухталиф омадааст, бармегардад ба иқомати чаҳорсолаи Амир Наср ибни Аҳмад дар Хирот ва хастагӣ ва мондагии сипоҳиён ва сардорон, ки дар натиҷа бо ташвиқи бузургон ва сардорон Рӯдакӣ барои тарғиб ва ташвиқи Амир Наср ибни Аҳмад барои бозгашт ба Бухоро ин шеърро сурудааст ва шоҳ ончунон шефта ва шайдои ин шеър ва мазмуни он мегардад, ки бидуни мӯза ё пойафзол фармони бозгашт ба Бухоро медуҳад. Дар воқеъ Рӯдакӣ пайванде миёни «Ёри меҳрубон» (маъшук) ва «Бӯйи чӯйи Мулиён» барқарор мекунад, ки эҳсосот ва отифаи шоҳро бармеангезад. Чанбаи тағаззулии ин шеър дар айни соддагии забон ва баён бисёр қавӣ ва муассир аст. Ҳофиз аммо бо баҳрагирӣ аз ҳамин мафҳум ва маъно таҳти таъсири ин шеър қарор гирифта ва чанбаи тағаззулӣ ва ғаноии шеърро ба сурати ишқе фардӣ ва маъшуке дилписанд ва дилрабо баён мекунад ва насиме, ки аз кӯйи маъшук ва ё аз бӯйи ёр ба машом мерасад, ҳамчун бод ё насими хушбӯйи медонад, ки аз чӯйи Мулиён вазидаст ва бӯйи муаттари он ба машоми ошиқ расидааст. «Ёри меҳрубон»-и Рӯдакӣ, ки сарзамини Бухоро, бавижа «Бӯйи чӯйи Мулиён» аст, дар шеъри Ҳофиз табдил ба маъшук (турки самарқандӣ) мешавад ва Ҳофиз байни насиме, ки аз кӯйи маъшук мезавад ва бӯйи хуши чӯйи Мулиён робитае шоирона ва ҳаёлангез барқарор мекунад ва навъе ташбеҳи музмарр (пӯшида)-ро ба қор мегирад. Ва аз тарафе, агар Ҳофиз мегӯяд «Хез то хотир бад-он турки самарқандӣ диҳем», дар воқеъ иллати аслии он ҳамон бӯйи хушест, ки аз кӯйи ӯ мезавад, ки ҳамон бӯйи хуши чӯйи Мулиён аст. Ва дар ин ҷо Ҳофиз зебой ва атромез будани «Бӯйи чӯйи Мулиён»-и Рӯдакиро комилан ҳифз карда ва дар айни ҳол маънии тозае аз он офаридааст. Ин шеъри Рӯдакиро на танҳо Ҳофиз, балки даҳҳо шоир аз гузашта то имрӯз истиқбол кардаанд, аз ҷумла: Амир Муиззӣ, Саной, Адиби Собир, Мавлавӣ, Маликушшуарои Баҳор, Лохутӣ, Суруши Исфаконӣ, Шиблии Нуъмонӣ ва ғайра. Вале бо қотеият метавон гуфт ҳеҷ як аз онҳо натавонистаанд аз назари инсиҷоми калом, узубати баён ва интиқоли эҳсосу отифа ба шеъри Рӯдакӣ бирасанд.

2. Истиқбол аз шеъри Рӯдакӣ бо ҳамон вазн ва маънии муштарак ва қофияи мухталиф:

1) Ошиқи воқеъ баъд аз марг ҳам ба ёди маъшук аст.

Рӯдакӣ:

Назар чигуна бидӯзам, ки баҳри дидани дӯст,
Зи хоки ман ҳама нарғис дамад ба чойи гиёҳ.

Ҳофиз:

Ба ишқи рӯйи ту рӯзе, ки аз ҷаҳон биравам,
Зи турбатам сурхгул дамад ба чойи гиёҳ.

Рӯдакӣ дар шеър ишқи дӯст ва маҳбубро ҳатто баъд аз марг ҳам фаромӯш намекунад ва бо тавачҷуҳ ба вожаи дӯст (Худованд), ки баъд аз Рӯдакӣ дигар шуаро, аз ҷумла, Саъдӣ, Мавлавӣ, Ҳофиз ва ғайра дар ҳамин маънӣ ба қор бурдаанд, шеър метавонад илова бар маънои ошиқонаи заминӣ, маънии орифонае ҳам дошта бошад. Бавижа ин ки Рӯдакӣ дар байти баъдӣ мегӯяд:

Касе, ки оғаҳӣ аз завқи чонон ёфт,
Зи хеш хайф бувад гар даме бувад огоҳ.

ки дар ин ҷо «чонон» метавонад маънии ирофонӣ, «Худованд» дошта бошад.

Ва Ҳофиз ҳамин ишқи ба маъшукро баъд аз марг ба таъсир аз Рӯдакӣ баён мекунад ва мисраи дуҷуми шеъри Рӯдакиро бо андак тағйироте тазмин кардааст. Нуктаи қобили тавачҷуҳ ин аст, ки Ҳофиз гули нарғиси Рӯдакиро ба гули сурх тағйир додааст, ки дар ин

маврид бояд гуфт, аз ончо, ки «гули наргис» дар адабиёти форсӣ ба таъсир аз Рӯдакӣ ба чашм ташбеҳ шуда ва ё истиора аз чашм аст, табиӣ аст, ки дар ин ҷо «гули наргис»-и Рӯдакӣ дар муқоиса бо «гули сурх»-и Ҳофиз қорбурди васеътар, шоиронатар ва ҳаёлангезтаре дорад ва айнияти он дар шеър бештар маҳсусу малмус аст, зеро Рӯдакӣ мегӯяд «баъд аз маргам низ барои дидани дӯст (маъшук, маҳбуб) бар мазорам гули наргис, ки ҳамон чашми шоир аст, мерӯяд, то боз ҳам маъшукро тамошо кунад. Ва ҳол он ки «гули сурх»-ро, ки Ҳофиз ба тасвир мекашад, нишонҳои ишқу алоқаи ӯ ба маъшук ва густардагии отифӣ, ҳаёлий ва зебоии шеъри Рӯдакиро надорад ва аз назари суварӣ ҳаёл ва борикандешию мазмунсозӣ «гули наргис»-и Рӯдакӣ бисёр қавитар аз «гули сурх»-и Ҳофиз аст. Аз тарафе Рӯдакӣ маънии «марг»-ро бидуни баёни сарех матраҳ мекунад ва танҳо бо овардани «зи хоки ман» маънии «марг»-ро ба тасвир мекашад ва ҳол ин ки Ҳофиз сарехан мегӯяд «рӯзе, ки аз ҷаҳон биравам». Пас, метавон гуфт Рӯдакӣ дар ин маврид низ муъҷизтар ва шоиронатар ин маъниро баён кардааст. Ҳар ду шеър низ вазнашон муштарак аст (мафоилун фаъалотун мафоилун фаъалун).

3. Баҳрагирӣ аз мазомин ва мафоҳим бо вазну қофияҳои мухталиф

Ин навъ таъсирпазирӣ дар Ҳофиз аз Рӯдакӣ бисёр аст. Аз ҷумла:

1) Шефтагӣ ва шайдоии ошиқ нисбат ба маъшук ва фаромӯш кардани худ
Рӯдакӣ:

Касе, ки огаҳӣ аз завқи ҷонон ёфт,
Зи хеш ҳайф бувад гар даме бувад огоҳ.

Ҳофиз:

Ҷунон шуд фазои сина аз дӯст,
Ки фикри хеш гум шуд аз замирам.

2) Домгустарӣ ва фиребкориҳои афроди мутазоҳир ба некӣ ва ё зоҳидони риёӣ ва хушёрӣ шоир

Рӯдакӣ:

Ба номи неки ту хоҷа фирефта нашавам,
Ки номи неки ту дом асту зарқ мар нонро.

Ҳофиз:

Мурғи зирак ба дари хонақаҳ акнун напарад,
Ки ниҳодаст ба ҳар маҷлиси ваъзе доме.

3) Гузаштани моҳи рамазон ва шуруъи майгусорӣ

Рӯдакӣ:

Шуд рӯзаву тасбеҳу таровех [9] ба як ҷой,
Ид омаду омад маю маъшуку малоҳӣ.

Ҳофиз:

Соқӣ биёр бода, ки моҳи сиём рафт,
Дардеҳ қадах, ки мавсими номусу ном рафт.

4) Баҳрагирӣ аз мазмуну мафҳум бо вази мухталиф ва қофияи муштарак:

Рӯдакӣ:

Шод зӣ бо сияҳчашмон шод,
Ки ҷаҳон нест ҷуз фасонав бод.

Ҳофиз:

Боду абр аст ин ҷаҳони фусус,
Бода пеш ор, ҳар чи бодо дод.

Ҳофиз:

Ди пири майфурӯш, ки зикраш ба хайр бод,
Гуфто шароб нӯшу ғами дил бибар зи ёд.

ё:

Гуфтам ба бод медиҳадам бода ному нанг,
Гуфто қабули сухан кун, ҳар чи бодо бод.

Паёми фалак ва ҳотифи ғайбӣ барои майнӯшӣ:

Рӯдакӣ:

Ногоҳ шунидам зи фалак пайғоме,
К-аз хуми фароқ нӯш бодат чоме.

Ҳофиз:

Сахар зи ҳотифи ғайбам расид мужда ба гӯш,
Ки даври шоҳ Шучоъ аст, май далер бинӯш.

Май хӯрдан ва чехра аз таъсири май ҳамчун гули сурх ё арғувон шудан:

Рӯдакӣ:

Агар гул орад бор рухони ӯ на шигифт,
Ҳар ойина чу ҳаме май хӯрад, гул орад бор.

Ҳофиз:

Биё ба майкадав чехра арғувонӣ кун,
Марав ба савмаъа, ки он чо сиёҳкоронанд.

Таъсири май дар ҳайвонот:

Рӯдакӣ:

Аз он май, ки гар сиришке аз он дарчакад ба Нил,
Сад сол маст бошад аз бӯйи ӯ наҳанг.
Оху ба дашт агар бихӯрад қатрае аз ӯ,
Ғурандашер гардаду наяндешад аз паланг.

Ҳофиз:

Биё соқӣ, он оби андешасӯз,
Ки гар шер нӯшад шавад бешасӯз.

Ашк рози ошиқро фош мекунад:

Рӯдакӣ:

Розе, ки дилам зи чон ҳамедошт ниҳон,
Ашкам ба забони ҳол бо халқ бигуфт.

Ҳофиз:

Тарсам, ки ашқ дар ғами мо пардадар шавад,
В-ин рози сар ба муҳр ба олам самар шавад.

ё:

Сиришкам омаду айбам бигуфт ба рӯй,
Шикоят аз кунам хонагист ғаммозам.

Омадани маъшук бар мазори ошиқ ва зинда шудани дубораи ӯ:

Рӯдакӣ:

Нагунчам дар лаҳад гар з-он, ки лахте,
Нишинӣ бар мазорам сугворо.

Ҳофиз:

Бар сари турбати ман бо маю мутриб бинишин [1],
То ба бӯят зи лаҳад рақскунон бархезам.

Асир шудани дили ошиқ дар гесувони маъшук:

Рӯдакӣ:

Зулфат дидам сар аз чамон печида,
В-андар гули сурхи арғувон печида.
Дар ҳар банде ҳазор дил дар бандаш,
Дар ҳар пече ҳазор чон печида.

Ҳофиз:

Зулфат ҳазор дил ба яке тори мӯ бибаст,
Роҳи ҳазор чорагар аз чор сӯ бибаст.

5) Баҳрагирӣ ва таъсирпазирии фаровон аз ташбеҳоти Рӯдакӣ дар васфи чехраву гесӯю чашму ва ғайраи маъшук

Ташбеҳи каманди зулф ва тасвири аз зулфу дуто:

Рӯдакӣ:

Пас чаро бастаи ӯям ҳама умр,
Агар он зулфи дуто нест каманд.

Ҳофиз:

Дар зулфи чун камандаш, эй дил, мапеч к-ончо,
Сархо бурида бинӣ бе чурму бе чинойт.

Дар шеъри Рӯдакӣ шоир зулми дутои маъшукро ҳамчун каманда ба тасвир
кашидааст, ки бад-ин васила ҳама умр бастаи ӯ шудааст (гирифтор ва бастаи ӯ шудааст).

Ҳалқавӣ будани гесӯи маъшук ва тасбеҳи он ба ҳарфи Чим (چ) ва холи маъшук ба
нуктаи Чим (چ):

Рӯдакӣ:

Зулфи туро чим ки кард он ки ӯ,
Холи туро нуктаи он чим кард.

Ҳофиз:

Дар хамаи зулфи ту он холи сияҳ донӣ чист,
Нуктаи дуда, ки дар ҳалқаи чим афтодаст.

Тавсифи сиёҳӣ ва дарозии зулфи ёр ва дарозии зулф ва ташбеҳи он ба сиёҳӣ ва
дарозии шаб:

Рӯдакӣ:

Зулфаш бикашӣ шаби дароз андозад,
В-ар бикшӯй чангали боз андозад.

Ҳофиз:

Муоширон, гирех аз зулфи ёр боз кунед,
Шабе хуш аст бад-ин қиссааш дароз кунед.

Тавсифи даҳони кучаки маъшук:

Рӯдакӣ:

В-он даҳани танги ту гӯйӣ касе,
Донакаге нор ба ду ним кард.

Ҳофиз:

Баъд аз инам набувад шоиба дар чавҳари фард,
Ки даҳони ту аз ин нукта хуш истидлолест.

Тавсифи чашми маъшук ба чашми бемор, нарғиси чашм ва чашми сеҳр ё чоду:

Рӯдакӣ:

Ба зулф кач, валекин ба қадду қомат рост,
Ба тан дуруст, валекин ба чашмакон бемор.

Ҳофиз:

Мазан бар дил зи нуки ғамза тирам,
Ки пеши чашми беморат бимирам.

Дар ин чо бояд гуфт «чашми бемор» чашме аст, ки масту хумор бошад ва монанди
чашмҳои дигар тунду тез наменигарад ва ё чашми нимбастае, ки бар чамол ва некӯии
маъшук биафзояд [10].

-Ба мижғони сияҳ кардӣ ҳазорон раҳна дар динам,
Биё, к-аз чашми беморат ҳазорон дард барчинам.

-Ғашт бемор, ки чун чашми ту гардад нарғис,
Шеваи он нашудаҳ ҳосилу бемор бимонд.

Рӯдакӣ ҳамчунин гули нарғисро дар шеър истиора аз чашм ба қор бурдааст, ки
баъдҳо дар шеъри шуарои баъд аз ӯ ин истиора қорбурди бисёр зиёде ёфтааст.

Рӯдакӣ:

-Назар чигуна бидӯзам, ки баҳри дидани дӯст,
Зи хоки ман ҳама нарғис бидамад ба қойи гиёҳ.

Ҳофиз:

-Нарғисаш арбадаҷӯ ва лабаш афсӯскунон,
Нимашаб боз ба болини ман омад бинишаст.
-Ба қуз он нарғиси мағсона, ки чашмаш марасод,
Зери ин торами фирӯза касе хуш нанишаст.

Ҳамчунин Рӯдакӣ дар тавсифи чашми маъшук ба он сифати чодугарӣ ва сеҳрангезӣ додааст, ки баъдҳо мавриди истиқболи шуаро аз ҷумла Ҳофиз қарор гирифтааст.

Рӯдакӣ:

-Пешам омад бомдод он дилбар аз роҳи кадух,
Бо ду рух аз шарм лаълу бо ду чашм аз сеҳр шух.

Ҳофиз:

-Чашми чодуи ту худ айни саводи сеҳр аст,
Лекин ин ҳаст, ки ин нусха сақим афтадаст.
- Ману боди сабо мискин ду саргардони беҳосил,
Ман аз афсуни чашмат масту ӯ аз бӯйи гесуяст.

Ташбеҳи дарозии гесуи маъшук ба чавгон ва ҳалқавӣ будани пойини гесу ба гӯйи чавгон:

Рӯдакӣ:

- Ба зулфи чавгон нозиш ҳамекунӣ ту бад-ӯ,
Надидӣ он гаҳ ӯро, ки зулфи чавгон буд.
- Сарв аст он ё боло, моҳ аст он ё рӯй,
Зулф аст он ё чавгон, хол аст он ё гӯй.
-Анбарин чавгону симингӯйи ӯ ҳар соате,
Ҷону дилро гардиши гӯю хамаи чавгон диҳад.

Ҳофиз:

- Гар даст диҳад дар сари зулфайни ту бозам,
Чун гӯй чи сарҳо, ки ба чавгони ту бозам.
- Эӣ, ки бар маҳ кашӣ, аз анбари соро чавгон,
Музтарибҳол магардон мани саргардонро.

Ба ҳар ҳол, шуаро бавижа Ҳофиз аз ашъори Рӯдакӣ мазомин ва мафоҳими зиёде гирифтаанд, аз ҷумла ташбеҳи «бӯйи хуши гесуи маъшук ба мушку анбар, ташбеҳи фурурафтагии чоная маъшук ба фурурафтагии себ, ташбеҳи рӯйи маъшук ба моҳ ва қомати ӯ ба сарв ва лаби ӯ ба сурхӣ ва зебоии лаъл, ёкут, ташбеҳи дили маъшук ё мамдуҳ ба санг ва ғайра» аз ҷумлаи ташбеҳоте ҳастанд, ки Ҳофиз ва дигар шуаро аз Рӯдакӣ гирифтаанд, ки ба таври ихтисор ба баъзе аз онҳо ишора мешавад:

Ташбеҳот ва тавсифоти май дар шеъри Рӯдакӣ ва таъсирпазирии Ҳофиз

Ташбеҳи май ба санги қиматӣ ва сурхрангии лаъл:

Рӯдакӣ:

- Майи лаъл пеш ору пеши ман ой,
Ба як даст чому ба як даст чанг.
- Майи лаълро зи дурчи хум баркаш,
Дар каду нима кун, ба пеши ман ор.

Ҳофиз:

-Гар тамаъ дорӣ аз чоми мурассаъ майи лаъл,
Эӣ басо дур, ки ба нуки мижаат бояд суфт.
- Гуфт Ҳофиз ману маҳрамаи ин роз наем,
Аз майи лаъл ҳикоят куну шириндаҳанон.

Дар воқеъ Рӯдакӣ ташбеҳ ва тавсифи майро дар ашъори худ ба гунаҳои мухталиф ба қор бурдааст, аз ҷумла: майи лаъл, хуни раз, ёкути сурх, марҷон, ақиқи яманӣ, гули сурх, арғувон, чашмаи хуршед, гавҳари сурх, офтоби нимашаб ва ғайра, ки баъдҳо ҳамин тавсифот ва ташбеҳот дар ашъори дигар шуаро аз ҷумла Ҳофиз ба қор рафтаанд.

Ташбеҳи шакли зоҳир ва лабаи мунҳании чом ё қадах ба ҳилоли моҳи нав:

Рӯдакӣ:

-Чун рӯз алам занад хусомат монад,
Чун якшаба шуд моҳ ба чомат монад.

Ҳофиз:

-Биё, ки турки фалак хони рӯза яғмо қард,
Ҳилоли ид ба даври қадах ишорат қард.

- Ишқи ман бо хати мушкини ту имрӯзӣ нест,
Дергоҳест, к-аз ин чоми ҳилолӣ мастам.
-Шабе дилро ба торикии зулфат боз мечустам,
Рухат медидаму чоми ҳилолӣ боз мехӯрдам.

Ташбеҳи ғамҳо ба лашкар ва ташбеҳи май ба солоре, ки ин лашкарро мешиканад:
Рӯдакӣ:

То бишканӣ сипоҳи ғамон бар дил,
Он беҳ, ки май биёрию бугсорӣ. (девон, с. 139).

Ҳофиз:

-Агар ғам лашкар ангезад, ки хуни ошиқон резад,
Ману соқӣ ба ҳам созему бунёдаш барандозем.

Дар ин чо Ҳофиз майи шикастдихандаи ғамҳоро ба соқӣ тағйир дода, вале аслу асос, қудрат ва тавони соқӣ ҳамона дар май доштан ва май додани ўст.

Ҳофиз ҳамчунин дар чойи дигар бо тавачҷуҳ ба ин ки май зудоянда ва азбайнбарандаи ғамҳост ва ҳамчун подзаҳре дар муқобили заҳри ғамҳост, мегӯяд:

- Чоми миноии дил садди раҳи тангдилист,
Манеҳ аз даст, ки сели ғамат аз чо бибарад.
-Ғами гетӣ гар аз пояд дарорад,
Ба чуз соғар кӣ бошад дастгирам.
-Қароре бастаам бо майфурушон,
Ки рӯзи ғам ба чуз соғар нагирам.
-Хоҳам шудан ба майкада гирёну додхоҳ,
К-аз дасти ғам халоси ман он чо магар шавад.

Ташбеҳи май ба одами солхӯрда ва кӯҳансол:

Рӯдакӣ:

Бо майе чунин, ки солхӯрда бувад чанд,
Чома бикарте фароз панҷаҳ хулқон.

Ҳофиз:

Ғами куҳан ба майи солхӯрда дафъ кунад,
Ки тухми хушдилий ин аст, ки пири деҳқон гуфт.

Рӯдакӣ бо зебой аз май шахсияти инсонӣ (персунофикейшен ё шахсиятдихӣ), ки панҷоҳ сол умр карда ва пирӯханҳои зиёде дар тан даридааст (пӯстаҳои ангур) ташбеҳ намуда ва ба наҳве шоир аз ин пир нуқтаҳо омӯхта ва баъдҳо Ҳофиз ҳамин пирро ба пири гулранг тағйир додааст, ки метавонад истиорае барои майи ангурӣ бошад. «Бе ҳеҷ шак пири гулранг ишоратест ба шароби гулранг, шароби куҳан, шароби пир, аммо касоне, ки аз тариқат чуз силсила ва хонақоҳ ва пиру муршид чизе дар тасаввур надоштаанд, баъдҳо кушидаанд то ин таъбири шоиронаи Ҳочаро ба унвони як шайх, як сӯфӣ фаро бинмоянд» [3]. Ҳофиз дар ин шеър дақиқан таъбири майи солхӯрдаи Рӯдакиро ба қор гирифта ва бо зебоии комил сифати дигаре низ барои май қоиладарост ва он пири деҳқон аст ва пири гулранг ва ихомии зарифе низ дорад: а) деҳқон, ки худ шароб меандозад ва бо тачриба аст, б) шароб, ки парварда ва пирмондаи деҳқон аст [6].

Ба ҳар ҳол, дар хотима бояд гуфт таъсирпазирии Ҳофиз ва дигар шуаро аз ашъори Рӯдакӣ ва таъбирот ва таркибот ва тавсифоту ташбеҳот ва навоварихое, ки Рӯдакӣ доштааст, мавзӯе аст, ки метавонад ба таври майдонӣ ва васеъ мавриди таҳқиқ ва пажӯҳиши муҳаққиқон ва адибон бошад то битавонанд даричаҳои нав ва навинеро ба рӯи афкор ва азҳони шеършиносону шоирон ва шефтагони шеъру адаби форсӣ-тоҷикӣ бикшоянд, то ҳар чи бештар ва бештар арзиш ва эътибори Одамушшуаро Рӯдакӣ барои форсизабонони ҷаҳон равшантар шавад.

Адабиётҳо

1. Дар баъзе нусхаҳо «бе маю мутриб манишин» омадааст.
2. Киштии шеъри Ҳофиз-дарёи шеъри форсӣ, Муҳаммадризо Тоҷдинӣ, с. 1-6
3. Чустучӯ дар тасаввуфи Эрон, Абдулҳусайни Зарринқуб, с. 34.
4. Насруллаҳ Пурджавади. // Даниш (научн. журнал), с. 2.

5. Нафахот-ул-унс, с. 597
6. Ҳофизнома, Баҳоуддини Хуррамшоҳӣ, с. 430-741.
7. Сайре дар шеъри форсӣ, с. 88, Абдулҳусейни Зарринкӯб
8. Сайри ғазал дар шеъри Ҳофиз, доктор Сируси Шамисо, с. 123-124
9. Таровех 20 рақъат намози нофила, ки дар шабҳои рамазон гузоранд, Девони Рӯдакӣ, воҷанома, Расул Ҳодизода, Алии Муҳаммадии Хуросонӣ.-Душанбе, 2008.
10. Фарҳанги Нафисӣ, зери калимаи бемор
11. Фаслномаи адаби-Рӯдакӣ, с. 214
12. Маҷаллаи «Дониш», Насруллоҳи Пурҷаводӣ, с. 2

ТОДЖДИНИ М.

ВЛИЯНИЕ РУДАКИ НА ПОЭЗИЮ ХАФИЗА

Абу Абдулло Рудаки является основоположником персидско-таджикской литературы, пролаживший дорогу для последователей персидско-таджикского языка и поэзии исламского периода. Данный вклад Рудаки послужил поводом для воспевания его роли и значения его творчества многими поэтами, в частности, Абулхасан Шахид Балхи, Унсури, Низами Арузи Самарканди, Насыра Хусрав, Кисаи Марвази и др. При этом, для таких мыслителей и мастеров слова, как Фирдавси, Абусаид Абулхайр, Сузани Самарканди, Санои, Аттор, Саъди, Джалал ад-дин Балхи, Хафиз и других, поэзия Рудаки послужила источником вдохновения и творческой мысли. Джалал ад-дин Балхи считал себя последователем Аттора и Санои: «Аттор был душой, Санои – его очами / Мы следуем за Санои и Аттором» [5]³. Данное высказывание Джалал ад-дина Балхи в определенной степени обретает смысл также по отношению к Рудаки, творческий стиль, лексические и жанровые особенности поэзии которого, послужили предметом подражания всех таджикско-персидских мастеров слова.

Ключевым источником газелей Хафиза Ширази являются Коран и кораническая литература. Наряду с этим, на формирование его поэтической мысли повлияли такие памятники суфийской литературы, как «Тамхидат» и «Лаваех» Айн аль-Куззата, «Мирсад аль-ибад» Наджм ад-дина Рази, «Мисбах аль-хеда» Махмуда Кашани, «Саванех» Газали и «Лама'ат» Ираки [4]⁴, а также творчество таких мыслителей и поэтов, как Санай, Аттар, Хайям, Саади, Хаджу Кирмани, Джалал ад-дин Балхи и др. При этом, следует отметить, что влияние творчества Рудаки на поэтическую мысль Хафиза имеет существенный характер. Так, Хафиз заимствовал ряд мыслей, развил ряд образов, получил вдохновение от метафор и художественных выражений Рудаки, особое значение среди которых имеют изображение виноградного вина, формы его мысли в воспеании образа возлюбленной. Если учесть роль и влияние других мыслителей и мастеров поэтического слова на творчество Хафиза, все же, их предшественником и самым ранним вдохновителем остается Рудаки («*Аль-фазлу лил-мутакаддим*» - *ар.*), который внес весомый вклад в развитие уникальной творческой мысли Хафиза.

Ключевые слова: Рудаки, Хафиз, вино, возлюбленная, нравственность, мысль.

TODJDINI M.

THE INFLUENCE OF RUDAKI ON HAFIZ'S WORK

The undoubted that, Abuabdulloh Rudaki's the man of the poem was one of the founder and father of Persian's poem. With high meaning of the poem he could find out a new way for Persian language's poem after Islam. In future for the poets he made a foundation of the poet in Persian's literature and his works as example. After poet, A lot of poets told and wrote in their works about Rudaki as: Abulhasan Shahidi, Unsuri, Nizomi Aрузи, Nosiri Khisrav, Kasoi Marvazi and so on...

After him, a lot of greatest poets praised him for his poem and poetry in their works and his place in literature such as: Firdavsi, Abusaidi Abulkhair, Suzani Samarqandi, Sanoi, Attor, Sa'di, Mavlavi, Hofiz and others. His poem in future for the poets was a resource and they used it and took very great impression. And if Mavlavi told about suffism's poem of Attor (Irfan-this word gave them a strong sense of God). Irfani's poet of Attor and Sanoi tell us that Attor was a spirite and Sanoi was two eye of him. We are following to works of Sanoi and Attor. All this was said in one poem of Mavlavi's works about Rudaki. It was really that all of poets tried to find out the sense of god, the way of poem and formalistic

³ Нафахот аль-унс, с. 597.

⁴ Насруллах Пурджавади. // Даниш (научн. журнал), с. 2.

language of Rudaki, as Ja'fari YOhaqi said: All works of Rudaki that we lost, It's very pity for us and Namely we have about thousand line poem of Rudaki. we will see all this poem in greatest book of Persian's literature and history. If we dignited him as poet for such high poem and his title in persian's literature. We can compare Rudaki's style in all works of poets. We also can find out his thought in works of greatest Persian's poets. for instance, If this is very little but if we can safe one hundred per cent of this, it would be a big step in poem and persian's litrary works for the original residants and foreigners. But about impression of Hofiz from Rudaki must said that in really resourse of thought and Hofiz's language beside this, was from holy Qur'on such as: «Tamhidod» of Ainulquzot, «Lavoeh» which belong to him, «Mirsod-ul-ibod» of Najmiddini Rozi, «Misboh-ul-hidoya» of Mahmudi Koshoni, «Savoneh» of Ghazoli and «Lam'ot» of Iroqi. Hofiz took very good impression from several poets' work such as: Sanoi, Attor, Khaiyom, Sa'di, Hojui Kirmoni, Mavlavi and others. And as from poetry of Rudaki, we will see how he could describe as good and bad heros in his poems. Will to see from poetry of Rudaki and in his poetry he created from simulation and composition of Rudaki he took very good impression. But in impressionable of Hofiz from, wine of grapes" of Rudaki and praise lover and fantastic that Rudaki used about it, then impressionable of Hofiz was very revealable and visible , although it's like possible, Hofiz had taken it's meaning and composition by the simulation from other poets too, Again Rudaki also was really dedication (Al fazlu lil mutaqaddim). But we have to said that, about impression of Hofiz from Rudaki and other poets, but undoubted resourse of imitative and had not repeating , but he had grabed in knowledge of workplace, fantastic, polished nature and delight from Rudaki, And with new way, with brilliant language and description dialect of Rudaki and he also created that root or stem in the chaste of meaning, innovation and renew it had.

Keywords: Rudaki, Hofiz, Wine, lover, grabing of life, moral, adage.

1. Nafahot-ul-uns, p. 597
2. Chapter of book litrary of Rudaki, p. 214
3. Journal «Donish» of Nasrullohi Purjavodi, p. 2.